

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

پیشگیری از جرم در قرآن کریم

www.ketab.ir

دکتر جعفر رشادتی

سرشناسه	: رشادتی، جعفر
عنوان و نام پدیدآور	: پیشگیری از جرم در قرآن کریم / مؤلف جعفر رشادتی .
مشخصات نشر	: تهران؛ پیام راشده، ۱۳۹۰.
مشخصات ظاهری	: ۴۲۴ ص.: مصور.
شابک	: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۹۴۶۹۴ - ۶ - ۱
یادداشت	: فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۴۳۶-۴۴۹؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: حقوق جزا - اقدامات تامینی - جنبه های قرآنی.
موضوع	: جرم شناسی - جنبه های قرآنی.
موضوع	: حقوق جزا (فقه)
رده بندی کنگره	: ۵ ر ۷۶ ح / ۱۰۴ BP
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۱۵۹
شماره کتابخانه ملی	: ۱۷۲۹۸۷۵

پروانه نشر: ۷۶۲

انتشارات پیام راشده

نام کتاب: پیشگیری از جرم در قرآن کریم
 مولف: دکتر جعفر رشادتی
 چاپ اول: ۱۳۹۰
 شمارگان: ۲۰۰۰ جلد
 حروف نگاری: مبتکران
 لیتوگرافی: ندای دانش
 چاپ: کاش چاپ
 آدرس ناشر: خیابان بهبودی - چهارراه نصرت - پلاک ۲۴۸ طبقه اول شمالی

بها: ۷۲۰۰ تومان

حقوق چاپ و نشر، محفوظ و مخصوص ناشر است و هرگونه کپی برداری و نقل مطالب بدون اجازه ناشر پیگرد قانونی دارد.

پاسکزاری

در ابتدا سر بر آستان عبودیتش نهاده و ایزد منان را شکرگزارم که
توفیق عطا فرمود تا در سایه‌سار رحمتش از زلال نورانی قرآن کریم، این
کتاب انسان‌ساز بهره برده و نوشته‌ی حاضر را به پایان برسانم.

تقدیر و تشکر از

پدر گرامی و مادر عزیز و همسر ارجمندم به پاس دعای خیرشان برای
حضور در صراط مستقیم الهی و قرآنی.

کلیه‌ی اساتید محترم حوزه و دانشگاه، طلاب علوم دینی، دانشجویان
و همه‌ی آنان که تجربیات و دانش‌های علمی خود را با هدف اعتلای
علوم قرآنی ارزانی داشته، به‌ویژه حضرت آیت‌الله دکتر مصطفی‌ی محقق داماد،
دکتر علی‌حسین نجفی ابرندآبادی، دکتر محمدرضا کوشا و دکتر علی صفاری
که از هیچ مساعدتی دریغ نفرمودند.

مدیریت و کارکنان مرکز فرهنگ و معارف قرآن دفتر تبلیغات حوزه‌ی
علمیه قم و دبیرخانه‌ی نمایشگاه بین‌المللی قرآن که در طول برگزاری
نمایشگاه در سه سال گذشته، امکانات فراوانی در اختیار اینجانب قرار
دادند.

و در پایان از مدیریت محترم انتشارات مبتکران و همکاران ایشان
جهت همکاری در آماده‌سازی این اثر قدردانی می‌نمایم.

فهرست

صفحه

عنوان

۱۵	مقدمه
۱۵	الف) بیان مسئله
۱۷	ب) سابقه و اهمیت موضوع
۱۸	ج) اهداف پژوهش
۱۹	د) پرسش ها و فرضیات
۱۹	ه) روش پژوهش و مشکلات آن
۲۰	و) ساماندهی و روند کلی پژوهش
۲۲	مقدمه‌ی چاپ دوم

بخش اول - مفهوم جرم و پیشگیری و مبانی نظری آن‌ها در قرآن کریم

فصل اول

۲۵	تبیین عمل مجرمانه و مجرم
۲۶	مبحث نخست - شکل‌گیری پدیده مجرمانه
۲۶	گفتار اول - جرم در حقوق کیفری و جرم‌شناسی
۳۳	گفتار دوم - جرم و اقسام آن در منظر قرآن کریم
۳۳	بند اول - مفهوم جرم
۴۴	بند دوم - اقسام جرایم
۴۶	بند سوم - گناه در منظر قرآن کریم

۴۶	الف) مفهوم گناه و اقسام آن
۵۱	ب) رابطه جرم و گناه
۵۵	ج) مفاهیم مشابه جرم و گناه در قرآن کریم
۵۵	۱. اثم
۵۸	۱-۱. به معنای تأخیر و کندی یا منع و بازداشتن
۵۸	۱-۲. ضرر و زیان و گناه
۵۸	۱-۳. عذاب سخت
۵۹	۱-۴. دروغ
۵۹	۱-۵. خمر
۶۰	۲. ذنب
۶۱	۳. سیئه
۶۴	۴. خطیئه
۶۶	۵. معصیه
۶۸	۶. تعدی
۶۹	۷. فحشا
۷۰	۸. جناح
۷۱	۹. ظلم
۷۲	۱۰. شر
۷۳	۱۱. فجور
۷۵	۱۲. فسق
۷۶	۱۳. فساد
۷۷	۱۴. منکر
۷۸	۱۵. حرام
۷۹	۱۶. حنث
۷۹	۱۷. لمم
۸۰	۱۸. ثقل
۸۰	۱۹. وزر
۸۱	۲۰. خبیث
۸۳	۲۱. اجل
۸۴	۲۲. عنت

۸۴	مبحث دوم - مجرم در قرآن کریم
۸۵	گفتار اول - نمونه‌هایی از مصادیق مجرم
۸۵	بند اول - مجرم در مقابل مؤمن
۸۸	بند دوم - مجرم به معنی مفتری و مکذب
۹۰	بند سوم - مجرم به معنی مستکبر
۹۲	بند چهارم - مجرم به معنی مترف
۹۳	گفتار دوم - مفهوم واقعی مجرم

فصل دوم

۹۷	پیشگیری در جرم‌شناسی و مبنای نظری قرآنی آن
۹۷	مبحث نخست - پیشگیری در جرم‌شناسی
۱۰۶	مبحث دوم - مبنای نظری پیشگیری از جرم در قرآن
۱۰۷	گفتار اول - نقش صفات قرآن در پیشگیری
۱۰۸	بند اول - اثر وعظی
۱۱۰	بند دوم - شفای بیماری‌ها
۱۱۳	بند سوم - نقش هدایتی
۱۱۹	بند چهارم - رحمت
۱۲۰	بند پنجم - خسران بودن برای ظالمین
۱۲۲	بند ششم - بشارت و انذار
۱۲۵	گفتار دوم - توصیه‌های بهداشتی قرآن کریم
۱۲۵	بند اول - بهداشت محیط
۱۲۵	الف) پاکیزگی لباس
۱۲۶	ب) پاکیزگی موقع ورود به مسجد
۱۲۷	بند دوم - بهداشت در تغذیه
۱۲۷	الف) نوع مواد غذایی مصرفی
۱۳۰	ب) عدم اسراف در خوردن و آشامیدن
۱۳۱	بند سوم - پاکیزگی تن (جسم)
۱۳۱	الف) وضو
۱۳۲	ب) غسل

بند چهارم - بهداشت جنسی	۱۳۴
الف) ممنوعیت آمیزش با زنان حائض	۱۳۴
ب) ممنوعیت زنا	۱۳۵
ج) نهی هم جنس بازی	۱۳۶
د) ممنوعیت خود ارضایی	۱۳۶
بند پنجم - بهداشت روانی	۱۳۷
گفتار سوم - کارکرد پیشگیرانه اصول دین	۱۳۹
بند اول - خدا باوری و تأثیر آن بر عملکرد انسان	۱۳۹
الف) نقش پیشگیرانه توحید	۱۴۰
ب) نقش نجات الهی و پیشگیری از جرم	۱۴۳
ج) شفاعت و نقش آن در پیشگیری از جرم	۱۴۵
۱. مفهوم شفاعت	۱۴۵
۲. شفاعت و هدف مجازات	۱۵۰
۳. آثار شفاعت	۱۵۱
۱.۳. آثار روحی و روانی	۱۵۱
۲.۳. اثر تربیتی	۱۵۱
۳.۳. اثر اجتماعی	۱۵۲
بند دوم - نبوت و امامت	۱۵۲
بند سوم - عدل و نقش پیشگیرانه آن	۱۵۸
الف) عدل الهی	۱۵۸
۱. حتمیت مجازات	۱۶۱
۲. مجازات متخلف	۱۶۱
۳. ضمانت اجرا	۱۶۲
ب) عدل بشری	۱۶۲
۱. عدالت در حکومت	۱۶۳
۲. عدالت اجتماعی	۱۶۴
۳. عدالت اقتصادی	۱۶۵
بند چهارم - معاد	۱۶۷
الف) مفهوم معاد	۱۶۷

۱۶۸	 (ب) معاد و پیشگیری از جرم
۱۶۹	 ۱. معاد و محاسبه عملکردها
۱۷۱	 ۲. نقش معاد در سالم سازی اقتصاد
۱۷۲	 گفتار چهارم - کارکرد فروع دین (اعمال و مناسک دینی) در پیشگیری
۱۷۳	 بند اول - نماز و آثار پیشگیرانه
۱۷۴	 الف) کاهش عوامل روانی جرمزا
۱۷۵	 (ب) اثر بهداشتی
۱۷۵	 (ج) اثر پیشگیری اجتماعی
۱۷۸	 بند دوم - کارکرد روزه در پیشگیری از جرم
۱۷۸	 الف) اثر تربیتی و معنوی
۱۷۹	 (ب) اثر اجتماعی
۱۷۹	 (ج) اثر بهداشتی و درمانی
۱۸۰	 بند سوم - اثر پیشگیرانه حج و عمره
۱۸۴	 بند چهارم - پرداخت خمس و اثر آن در پیشگیری از جرم
۱۸۶	 بند پنجم - پرداخت زکات و آثار پیشگیرانه آن
۱۸۹	 بند ششم - اثر فردی و اجتماعی جهاد در پیشگیری از جرم
۱۹۲	 بند هفتم - امر به معروف و نهی از منکر
۱۹۳	 الف) مفهوم و ضرورت امر به معروف و نهی از منکر
۱۹۷	 (ب) آثار امر به معروف و نهی از منکر
۱۹۸	 ۱. اثر معنوی
۱۹۸	 ۲. اثر اجتماعی
۱۹۸	 ۳. اثر سیاسی
۱۹۹	 ۴. اثر اقتصادی

بخش دوم - تدابیر پیشگیرانه قرآنی

فصل اول

۲۰۳	 کنش های قرآنی در مقابل عوامل انحراف و جرم
۲۰۳	 مبحث نخست - اقدامات پیشگیرانه فردی
۲۰۴	 گفتار اول - نارسایی های روانی و توصیه های پیشگیرانه در قرآن کریم

۲۰۴	بند اول - مصادیق نارسایی های روانی
۲۰۴	الف) جهل
۲۰۷	ب) سوءظن
۲۰۹	ج) کینه ورزی (حققد)
۲۱۱	د) بخل
۲۱۲	ه) هوای نفس (خودپرستی)
۲۱۳	و) تکبر
۲۱۵	ز) عیب گیری
۲۱۷	ح) هتّا و ارزوی بیهوده
۲۱۹	ط) قساوت قلب
۲۲۰	ی) نفاق
۲۲۱	ک) بیماری
۲۲۱	۱. بیماری شهوت
۲۲۲	۲. بیماری روحی
۲۲۳	بند دوم - تأثیر شیطان در جرمزایی
۲۲۳	الف) وسوسه شیطان عامل جرمزا
۲۲۵	ب) استعداد های منفی انسان
۲۲۸	بند سوم - توصیه های پیشگیرانه در مقابله با نارسایی های روانی جرمزا
۲۲۸	الف) معرفی استعداد های مثبت انسان
۲۳۰	ب) ارائه راهکار های عملی
۲۳۰	۱. ایمان
۲۳۱	۲. ذکر
۲۳۳	۳. دعا و نیایش
۲۳۳	۴. صبر
۲۳۵	۵. توکل
۲۳۶	گفتار دوم - زمینه های جسمی و پیشگیری از جرم در منظر قرآن کریم
۲۳۸	بند اول - جنسیت
۲۳۸	بند دوم - سن
۲۴۲	بند سوم - سیماشناسی

۲۴۴	بند چهارم - وراثت
۲۴۶	گفتار سوم - تأثیر شخصیت در پیشگیری از جرم
۲۴۶	بند اول - مفهوم شخصیت و جایگاه آن در جرم‌شناسی پیشگیری
۲۴۸	بند دوم - شخصیت در قرآن کریم و اثر پیشگیرانه آن بر جرم
۲۵۱	مبحث دوم - اقدامات پیشگیرانه اجتماعی از جرم در قرآن
	گفتار اول - تنظیم محیط خانواده: عامل اساسی در پیشگیری اولیه از تکوین موقعیت‌های
۲۵۲	مجرمانه
۲۵۵	بند اول - معیارهای مورد نظر در زن و شوهر
۲۵۵	الف) مودت و رحمت: دو عامل بنیادین در اجتناب از موقعیت‌های جرم‌زا
۲۵۸	ب) شناسایی حقوق همسر نوعی پیشگیری زود هنگام از جرم
۲۵۸	۱. حق مالکیت
۲۵۸	۲. حق ارث
۲۵۹	۳. ممنوعیت بخشش اجباری مهریه
۲۶۰	۴. حق جنسی طرفین: مانعی برای خرابی جنسی
۲۶۱	۵. تأمین معیشت در خور توسط مرد: زمینه‌ساز خرابی مالی و جنسی
۲۶۳	۶. اطاعت زن از شوهر
۲۶۴	۷. حفظ حقوق شوهر غایب
۲۶۵	۸. حسن معاشرت: جلوگیری از عقده‌های عاطفی مؤثر بر جرم
۲۶۸	۹. حفظ خانواده از عذاب الهی
۲۶۹	۱۰. طلاق آخرین راه حل
۲۷۱	بند دوم - جایگاه الگویی والدین در پیشگیری از جرم
۲۷۱	الف) احترام به والدین
۲۷۴	ب) حقوق اولاد بر والدین: عاملی مؤثر بر عدم تکوین اولیه جرم
۲۷۶	گفتار دوم - محیط اقتصادی
۲۸۳	بند اول - شیوه‌های جلوگیری از ابتلا به فقر
۲۸۳	الف) ایمان و تقوا
۲۸۳	ب) طلب مغفرت
۲۸۴	ج) شکر نعمت
۲۸۴	د) بهره‌گیری از امکانات
۲۸۵	ه) رعایت اعتدال

۲۸۵	بند دوم - راه‌های مبارزه با فقر
۲۸۷	گفتار سوم - محیط فرهنگی و توصیه‌های قرآنی
۲۸۷	بند اول - مفهوم فرهنگ
۲۸۸	بند دوم - کنترل فکر و اندیشه
۲۹۰	بند سوم - آداب در قرآن
۲۹۰	الف) ادب در گفت‌وگو
۲۹۱	ب) ادب در معاشرت‌های اجتماعی
۲۹۲	ج) ادب در معاملات
۲۹۴	بند چهارم - الگوسازی رفتاری
۲۹۴	الف) الگوی پرورش مناسب
۲۹۵	ب) الگوپذیری از تاریخ
۲۹۷	ج) نمونه‌های قرآنی تاریخی
۲۹۹	گفتار چهارم - محیط طبیعی
۲۹۹	بند اول - جغرافیای جرم‌شناسی و قرآن
۳۰۳	بند دوم - ساختار شهری و روستایی
۳۰۷	گفتار پنجم - محیط سیاسی
۳۰۷	بند اول - مفهوم محیط سیاسی
۳۰۸	الف) سیاست جنایی قرآن در پیشگیری از جرم
۳۱۲	ب) حاکمیت در قرآن
۳۱۴	۱. خصوصیات حاکمان صالح
۳۱۷	۲. آثار حاکم و حکومت صالح
۳۱۸	گفتار ششم - محیط اتفاقی
۳۱۹	مبحث سوم - پیشگیری موقعیت‌مدار از جرم در قرآن کریم
۳۱۹	گفتار اول - جایگاه پیشگیری موقعیت‌مدار در قرآن
۳۲۰	گفتار دوم - مصادیق کاهش و جلوگیری از موقعیت‌های جرم‌زا
۳۲۰	بند اول - جلوگیری از پخش اسرار
۳۲۱	بند دوم - هجرت برای نپیوستن به کفار
۳۲۲	بند سوم - تعویض محیط فاسد
۳۲۴	بند چهارم - جایگزینی ارضای شهوت به طریق حلال

۳۲۶	بند پنجم - پیروی براساس علم
۳۲۷	بند ششم - رفتار توأم با آرامش
۳۲۸	بند هفتم - مراقبت و نظارت فرشتگان
۳۳۰	بند هشتم - نهی از ورود به منازل غیر بدون اجازه
۳۳۱	بند نهم - راهکارهای مبارزه با فساد جنسی
۳۳۲	الف) حفظ نگاه توسط مردان
۳۳۴	ب) وظایف زنان
۳۳۴	۱. حفظ نگاه
۳۳۵	۲. حفظ زینت
۳۳۵	۳. حفظ پوشش (حجاب)
۳۳۷	۴. شیوه راه رفتن
۳۳۸	۵. منع سخن گفتن هوس انگیز
۳۳۹	۶. منع از تبرج (خودنمایی)
۳۳۹	ج) ممنوعیت مجالس مختلط
۳۴۰	د) عفت نفس
۳۴۱	بند دهم - تزویج مجردین
۳۴۴	بند یازدهم - تقیه و نقش پیشگیرانه آن
۳۴۶	بند دوازدهم - شهادت اعضای بدن به گناه
۳۴۷	بند سیزدهم - تدابیر پیشگیرانه در امور مالی
۳۴۸	بند چهاردهم - بی‌توجهی به خبر فاسق

فصل دوم

۳۵۱	واکنش‌های قرآنی در برابر جرم
۳۵۱	مبحث نخست - ماهیت جزا در حقوق کیفری و قرآن
۳۵۴	گفتار اول - اهداف مجازات در قرآن
۳۶۸	گفتار دوم - جزا در پرتو آیات قرآن کریم
۳۶۸	بند اول - پاداش نیکوکاران
۳۷۰	بند دوم - عذاب کافران
۳۷۱	بند سوم - مجازات (کیفر) دنیوی

۳۷۱	الف) قصاص: راهکاری در جلوگیری از جرایم علیه اشخاص
۳۷۳	ب) دیات: راهکاری برای جبران خسارت با هدف پیشگیری
۳۷۳	ج) حدود با هدف بازدارندگی ارعایی
۳۷۴	۱. قتل
۳۷۵	۲. دار زدن
۳۷۶	۳. قطع دست و پا در جهت خلاف هم، با هدف ناتوانسازی
۳۷۶	۴. نفر، بلد حذف و دور کردن مرتکب از محیط
۳۷۷	۵. قطع دست سارق با هدف توانزدایی
۳۷۸	۶. جلد
۳۷۹	۷. عدم پذیرش شهادت
۳۸۰	۸. حبس ابد پیشگیری با حذف مرتکب از جامعه
۳۸۲	د) تعزیرات
۳۸۳	مبحث دوم - توبه آموزشی غیر کیفری پسینی
۳۸۵	گفتار اول - شیوه توبه
۳۸۸	گفتار دوم - آثار توبه
۳۸۸	بند اول - اثر اثباتی
۳۹۱	بند دوم - اثر ثبوتی
۳۹۳	مبحث سوم - عفو و آثار آن در کاهش بزهکاری
۳۹۳	گفتار اول - مفهوم عفو در قرآن و حقوق کیفری
۳۹۸	گفتار دوم - آثار عفو
۴۰۰	نتایج و پیشنهادات
۴۰۰	الف) نتایج
۴۰۷	ب) پیشنهادات
۴۰۹	کلام آخر
۴۱۰	فهرست منابع

مقدمه

پیشگیری از بزهکاری امروزه مورد توجه متولیان سیاست جنایی اغلب نظام‌های حقوقی قرار گرفته است. در این سیاست گاهی به جلوگیری از تحقق بزه، گاهی به اعمال اقدامات اصلاحی روی بزهکار برای جلوگیری از ارتکاب مجدد بزه و در مواردی به اجتماع و علل اجتماعی مؤثر در تحقق جرم و شیوه از بین بردن آثار آن پرداخته می‌شود. در هر نظام و مکتب حقوقی به تناسب مبانی نظریه‌ها و تعاریفی که برای جرم و بزهکاری ارائه می‌شود راهکارهای پیشگیری نیز متفاوت می‌نماید. از جمله مدل‌ها و الگوهای پیشگیری می‌توان به دین و راهکارهای پیشنهادی آن در زمینه پیشگیری با عنوان «پیشگیری دینی» اشاره نمود. در نظام الهی براساس توحید و خدامحوری چون دین فقط اسلام است^۱ پس بنابراین تجلی احکام دین از خلقت حضرت آدم تاکنون در حیطه دستورات اعتقادی، اخلاقی و احکام قرآن کریم نمود پیدا می‌کند و به همین دلیل بی‌مناسبت نخواهد بود اگر عنوان «پیشگیری قرآنی» را به عنوان گونه جدیدی مورد بررسی قرار دهیم.

الف) بیان مسئله

راهکارهای دینی کنترل اجتماعی همواره آثار چشم‌گیر خود را در زمینه مهار جرم و کج‌روی بر جای نهاده و توجه اندیشمندان علوم اجتماعی را به ویژه در حوزه‌های مطالعه جرم و کج‌روی به خود جلب کرده است. آن هم در حالی که سلطه و رواج ایده‌ی غیرعقلانی بودن دین در میان اندیشمندان

۱. ان الدین عندالله الاسلام. «بخشی از آیه ۱۹ سوره آل عمران»

قرن بیستم سبب شده بود که مدت‌ها از متغیرهای دینی کنترل رفتار غفلت و یافته‌های به دست آمده در این باب نیز نادیده گرفته شود. پیامدهای چنین نگاهی، تا به امروز نیز عرصه‌های پژوهشی را مورد تهدید قرار داده تا آن‌جا که اخیراً محققان این حوزه مدعی شده‌اند که در زمینه اندازه‌گیری قدرت بازدارندگی «دین» از پدیده‌هایی نظیر جرم، بزهکاری جوانان، خودکشی، مصرف مواد مخدر، عضویت در فرقه‌ها و حتی بیماری‌های روانی، نوعی خلأ جدی در حوزه تحقیقات تجربی وجود دارد.^۱

چهار تحقیق به بررسی رابطه فرد با محیط اجتماعی دینی پرداخته و در مجموع به این نتیجه رسیده‌اند که میزان عضویت افراد در کلیسا ارتباطی معکوس با میزان جرم و کج‌روی دارد و این تأثیر در مناطقی که روابط دینی فشرده‌ای در محیط وجود دارد خیلی زیاد است.^۲ که منجر به کاهش میزان کج‌روی در این مناطق می‌گردد. یک تحقیق جامعه‌شناسی دیگر انواعی از آثار بازدارندگی دینداری فردی را نسبت به جرم نشان داده که در «جوامع دینی و اخلاقی» قوتی بیش از جوامع غیردینی داشته است.^۳

تحقیق گروه دیگری از جامعه‌شناسان حاکی است که فعالیت‌های دینی آثاری مستقیم و فردی بر بزهکاری بزرگسالان دارد.^۴

از آن‌جا که نتایج فوق با تأکید بر نظام دینی کلیسایی استخراج شده سؤال این است که با فرض و قطعیت وحدت ادیان آیا اسلام و قرآن دارای نظام پیشگیرانه‌ای هست یا خیر؟ آیا نوع نگرش قرآن کریم به انسان و کج‌روی‌های وی از مبانی نظری خاص تبعیت می‌کند و اگر چنین است کارکردهای قرآنی در پیشگیری از کج‌روی چگونه است؟ در واقع قرآن کریم برای انسانی که از منظرش دارای استعدادهای مثبت و منفی بوده در صورت استفاده نامناسب از این استعدادها چه برنامه‌هایی دارد. از طرفی چون عملکرد افراد در جامعه نیز نمود و تجلی پیدا می‌کند و معاشرت‌ها و ارتباطات اجتماعی نیز در این مقوله مؤثر است آیا قرآن کریم بسترسازی مناسبی برای جامعه در امور فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و ... دارد تا افراد را از گرایش به کج‌روی بازدارد؟ در واقع پژوهش حاضر تحت

۱. سلیمی - علی؛ داوری - محمد، جامعه‌شناسی کج‌روی، پژوهشکده حوزه و دانشگاه، قم، چاپ اول، ۱۳۸۰، صص ۶۹۳-۶۹۲.

۲. همان، ص ۶۹۸.

۳. استارک - رادنی؛ ویلیام - سیمز بن بریج، «دین، کج‌روی و کنترل اجتماعی»، تلخیص و گزارش علی سلیمی، فصلنامه حوزه و دانشگاه، شماره ۲۲، ۱۳۷۹، صص ۱۹۴-۱۷۰.

۴. ایوانز - تی، دیوید و دیگران، «بررسی مجدد رابطه دین و جرم: اثرات دین، کنترل‌های غیردینی و محیط اجتماعی بر بزهکاری بزرگسالان»، ترجمه: علی سلیمی، فصلنامه حوزه و دانشگاه، شماره ۲۳، ۱۳۷۹، صص ۱۵-۱۴۴.

عنوان «پیشگیری از جرم در قرآن کریم» به دنبال یافتن پاسخی مناسب برای این امر است که چه نسبتی بین راهکارهای پیشگیرانه که در صد سال اخیر در جرم‌شناسی برای مبارزه با کج‌روی و انحراف ارائه شده و نظام مبتنی بر قرآن وجود دارد.

در نگرش قرآنی جرم و مجرم مفهوم خاص خود را دارد خروج از صراط حق و مستقیم و گرایش به باطل از منظر قرآن می‌تواند انحراف و جرم تلقی شده و انسان را با توصیف به مجرم بودن مستحق عذاب دنیوی و یا اخروی نماید. از این منظر عوامل وقوع بزه بیش‌تر از اجتماع دایرمدار انسان می‌باشد چه این‌که انسان قرآنی با خصوصیات مثبت حتی در شرایط نامناسب محیطی جرم و مجرمیت را انتخاب نمی‌کند و در صورت چنین انتخابی از ناحیه برخی افراد چون مؤمنین راهکارهای ارائه شده نظیر توبه و ... او را به همان انسان قرآنی قبلی برمی‌گرداند و همه این‌ها نشأت گرفته از نگاه تربیتی قرآن کریم است که برنامه‌های پیشگیری نیز براساس نوع عوامل جرم‌زا ارائه می‌شوند و در هر صورت محور اصلاحات خدامحوری و هدف جلوگیری از سقوط انسان در حیطه انحراف است و به همین جهت کيفرها در قرآن برای برخی جرائم و آخرین راه حل معرفی می‌گردند.

ب) سابقه و اهمیت موضوع

در ارتباط با پیشینه پژوهش در مقاطع کارشناسی ارشد و کارشناسی پایان‌نامه‌هایی با عناوین پیشگیری از جرم در اسلام، شناسایی آسیب‌های اجتماعی در قرآن در دانشگاه‌ها و حوزه‌های علمی به رشته تحریر در آمده است لیکن در مقطع دکتری رساله‌ای تحت عنوان «پیشگیری از جرم در آموزه‌های قرآن کریم» در دانشگاه تربیت مدرس توسط آقای دکتر الله خورشاهی نگارش و در بهمن‌ماه سال ۱۳۸۶ از آن دفاع شد. البته این رساله براساس پیشگیری از جرم در سیاست کیفری اسلام به دلیل این‌که تجلی دین اسلام در قرآن کریم نمود دارد تدوین و به آموزه‌های قرآنی استناد گردیده لیکن رساله مذکور بیش از تأکید بر مبانی قرآنی به داده‌های جرم‌شناسی تأکید نموده در حالی که پژوهش حاضر صرفاً براساس فرهنگ و مفاهیم قرآنی صورت پذیرفته است. در مورد ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر لازم به ذکر است که جای خالی نظام و مبانی دینی در پیشگیری از جرم در مباحث جرم‌شناسی احساس می‌شود، مخصوصاً در حکومت جمهوری اسلامی ایران که قوانین آن بایستی براساس موازین اسلامی باشد.^۱ در نظام حقوقی پس از انقلاب اسلامی در دانشگاه‌ها، در

۱. اصل چهارم قانون اساسی مقرر می‌دارد: «کلیه قوانین و مقررات مدنی، جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این‌ها باید براساس موازین اسلامی باشد ...»

حوزه‌های علمیه و حتی قوای سه‌گانه علی‌رغم این‌که جرم‌شناسی آن‌ها با تلاش تعداد کمی از اساتید علاقه‌مند به این رشته موضوع بحث قرار گرفت «جرم‌شناسی دینی» چندان مورد توجه واقع نگردیده است. در نظام دانشگاهی مباحث جرم‌شناسی و پیشگیری از جرم متأسفانه از حقوق غرب متأثر بوده و کم‌تر به پیشگیری از جرم از منظر سیاست جنایی اسلام پرداخته شده است. از طرفی در حوزه‌های علمیه صاحبان فن و متخصصین علوم دینی نیز رغبت زیادی به ورود به این بحث‌ها نشان نداده‌اند و در واقع جرم‌شناسی دینی و سیاست جنایی اسلام غریب مانده است، علی‌رغم این‌که قرب به منبع عظیمی چون قرآن کریم دارد. فلذا ضرورت تحقیق پیرامون نگرش قرآنی به مقوله بزهکاری و پیشگیری از آن و شناسایی راهکارهای ارائه شده اهمیت پرداختن به موضوع را به خوبی آشکار می‌سازد.

ج) اهداف پژوهش

تبیین مفهوم جرم و انحراف و پیشگیری از آن‌ها و بررسی شناسایی علل بزهکاری از منظر قرآن کریم از اهداف این پژوهش است. ارزیابی روش‌های پیشگیرنده از بزهکاری، بررسی مقایسه‌ای پیشگیری در جرم‌شناسی روز با موازین قرآنی نیز از این راستا ضروری می‌نماید. جلب نظر اندیشمندان حقوق و سیاست‌گذاران جنایی در توجه بر ادبیات غنی و پیشگیری از جرم در قرآن کریم و مساعدت به گسترش فرهنگ پیشگیری قرآنی - دینی - از بزهکاری از اهداف مهم دیگر این پژوهش می‌باشد. که با این اهداف کاربردی بودن آن نیز روشن می‌شود. شیوه‌های نامناسب به کار برده شده در برخورد با مقوله جرم مستند به احکام دینی در برخی از نظام‌های حقوقی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی این تصور را ایجاد کرده که نظام دینی کارایی لازم را نداشته و یا از نظام‌های خشن در برخورد با پدیده مجرمانه محسوب می‌گردد در حالی که این پژوهش که تکیه اصلی آن فرهنگ و معارف قرآنی می‌باشد به دنبال رسیدن به این هدف است که در دین اسلام و آموزه‌های قرآنی، شیوه‌هایی ارائه شده است که اساساً به اعمال کیفر نیازی نباشد و به همین جهت قرآن کتاب تعلیم و تربیت محسوب می‌شود و قانون جزا نباید تلقی گردد. و آن‌جا که قرآن به عنوان کتاب قانون مستند قرار می‌گیرد اشکال فوق‌الذکر جلوه می‌نماید. و این پژوهش چنین هدفی را - تبیین تربیتی بودن قرآن برای انسان نه قانون جزا - به عنوان هدف اصلی دنبال می‌کند.

د) پرسش‌ها و فرضیات

با توجه به ادبیات خاص قرآن کریم و نظام پیشگیری دینی و معیارهای قرآنی و در جهت روشن شدن موضوع پژوهش سؤالات ذیل قابل طرح است که تاکنون پاسخ آن‌ها داده نشده و یا به‌طور کامل مورد بررسی قرار نگرفته است. به همین جهت پژوهش حاضر به دنبال پاسخ‌گویی به پرسش‌های ذیل است:

۱. مفهوم جرم در قرآن و در مقایسه با جرم در حقوق کیفری و جرم‌شناسی چیست؟
۲. جرم و گناه در قرآن کریم چه نسبتی با هم دارند؟
۳. آیا پیشگیری از بزهکاری در قرآن کریم وجود دارد یا خیر؟ در صورت مثبت بودن پاسخ چه تفاوت یا وجوه اشتراکی با مفهوم موجود در جرم‌شناسی علمی روز دارد؟
۴. آیا معیارهای پیشگیری اجتماعی و وضعی و سایر انواع شناخته شده پیشگیری قابلیت تطبیق با معیارهای قرآنی دارد؟
۵. آیا از آموزه‌های قرآنی می‌توان در کاهش یا پیشگیری از بزهکاری بهره عملی و مؤثر برد؟

فرضیات پژوهش حاضر در پاسخ به پرسش‌های فوقی به شرح ذیل است:

۱. مفهوم جرم در قرآن با جرم در حقوق کیفری و جرم‌شناسی تفاوت دارد.
۲. براساس آموزه‌های قرآنی مبنای هر جرمی - با نگاه حقوق کیفری - یک گناه است اما همه گناهان به مفهوم امروزی جرم‌انگاری نشده‌اند گرچه از منظر قرآن مرتکب گناه مجرم است.
۳. مبانی قوی برای پیشگیری از جرم در قرآن کریم وجود دارد که به دلایل خاصی با پیشگیری از جرم در جرم‌شناسی کاملاً یکسان نیست.
۴. انواع پیشگیری با مفهوم جرم‌شناختی تعارضی با مبانی قرآنی ندارد.
۵. آموزه‌های قرآن در کاهش یا پیشگیری از جرم در یک جامعه مبتنی بر ارزش‌های اسلامی بسیار تأثیرگذار است.

ه) روش پژوهش و مشکلات آن

این پژوهش، بنیادی است و برای انجام آن از روش توصیف و تحلیل با به کارگیری منابع موجود در کتابخانه استفاده شده است. علاوه بر بهره‌برداری مستقیم از قرآن کریم در اجرای این تحقیق از کتب مختلف تفسیر قرآن با گرایش‌های مذهبی متفاوت نیز بهره‌برداری فراوان شده است. اکثر این

منابع به زبان عربی و بعضاً نایاب یا کم یاب بوده که محقق در این راه متحمل رنج‌ها و مشقات فراوانی از جمله بیتوته‌های طولانی در مراکز علمی شهرهای مذهبی مشهد، قم و... شده است. سایر مشکلات موجود بر سر راه این تحقیق را می‌توان شامل موارد ذیل دانست:

تازگی موضوع و نبود سابقه تحقیقی کافی در این زمینه در فرآیند پژوهش و پیشرفت آن بی‌تأثیر نبوده است.

ورود به حریم قرآن کریم مستلزم تفسیر آیات است و این امر داشتن تخصص ویژه و دانستن علوم متفاوت مربوط به فهم و درک قرآن را طلب می‌کند. هر چند تسلط به چنین علمی نیازمند زمان زیادی است اما نگارنده با استفاده از آگاهی‌های قبلی و کوشش‌های فراوان دیگر برای یادگیری موارد لازم از اطلاعات متخصصین علوم قرآنی و آیات عظام و علمای دین نیز بهره فراوان جسته است. باید اذعان نمود که برای یک متخصص حقوق، بررسی موضوعی حقوقی از دیدگاه قرآن کریم ضرورت تسلط کافی به امر تفسیر، اصول، کلام و علوم متعدد دیگری را می‌طلبد و این تسلط خود مستلزم یادگیری کامل این علوم بوده که قطعاً برای دانشجوی حقوق این امر امکان‌پذیر نیست. در نتیجه هر جا که نیاز به ارائه نظر و یا نقد از ناحیه نگارنده بوده احتیاطات لازم بعمل آمده تا حریم مقدس قرآن مورد لحاظ قرار گیرد و این موضوع خود محدودیت‌هایی را ایجاد می‌نماید.

اعتقاد دینی و مذهبی پژوهشگر و نیز اعتقاد واضح به حاکمیت معارف قرآنی بر زندگی انسان و نیز کامل بودن دستورات آن از طرفی و ضرورت بررسی و توجه به مفاهیم علمی و منطبق با نیازهای روز از طرف دیگر با یافته‌های جدید جرم‌شناسی و کنار هم نهادن اطلاعات این دو مقوله - قرآن و جرم‌شناسی روز - و داوری بین آن بی‌تأثیر در اعلام و نقد نظر نبود لیکن به جایی که امکان‌پذیر بود تلاش شد با بی‌طرفی کامل به نقد پرداخته شود چه این که نتایج حاصل از تحقیقات بی‌طرفانه هم برای جرم‌شناسی که به عنوان علم جدید پذیرفته شده است مفید بوده و هم معارف قرآنی را بیش از پیش در عرصه رقابت با علوم جدید مؤثر و کارا نشان می‌دهد.

وجود تفاسیر متعدد و در کنار آن نظریات مختلف در یک موضوع، جمع‌آوری و جمع‌بندی آن‌ها و استخراج یک نظر از بین آن‌ها را به شدت مشکل می‌سازد که خود عامل محدودکننده دیگری است که روند چنین پژوهش‌هایی را با کندی مواجه می‌سازد.

و) ساماندهی و روند کلی پژوهش

این پژوهش تحت عنوان «پیشگیری از جرم در قرآن کریم» دربرگیرنده دو بخش است. در بخش نخست مفهوم جرم و انحراف به همراه مفهوم و انواع پیشگیری از جرم در جرم‌شناسی، حقوق کیفری

و در قرآن کریم طی دو فصل مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل اول مبانی نظری پدیده مجرمانه و معرفی بازیگر اصلی آن یعنی مرتکب طی دو مبحث جداگانه از منظر حقوق کیفری، جرم‌شناسی و قرآن کریم مورد بررسی قرار گرفته و در این راستا مقایسه جرم و گناه، مفاهیم مشابه این دو از قبیل اثم، سیئه، خطیئه، جناح و ...، تفاوت جرم و مجرم از منظر قرآن با حقوق کیفری مورد بحث واقع شده است. فصل دوم تحت عنوان پیشگیری در جرم‌شناسی و مبانی نظری آن در قرآن در دو مبحث به پیشگیری مبتنی بر اعتقادات - اصول دین - و تأثیر خود قرآن و نقش مناسک دینی و فروع دین می‌پردازد.

بخش دو به تدابیر پیشگیرانه قرآن کریم در مقابل بزهکاری اختصاص دارد که مشتمل بر دو فصل است. فصل اول به بخش‌های قرآنی در مقابل عوامل جرم‌زا اختصاص یافته که مشتمل بر سه مبحث می‌باشد در مبحث اول اقدامات پیشگیرانه فردی در زمینه‌های روحی و جسمی از منظر قرآن تشریح می‌گردد و مبحث دوم اقدامات پیشگیرانه اجتماعی در سطح خانواده و خارج از آن را به تصویر می‌کشد و موضوع مبحث سوم نیز به بررسی مبانی پیشگیری موقعیت‌مدار در قرآن اختصاص یافته است در فصل دوم با عنوان واکنش‌های قرآن کریم در برابر جرم نیز طی سه مبحث به تشریح پاداش‌های اخروی و آخرین حلقه زنجیره دفاعی در برابر پدیده مجرمانه یعنی کیفرهای دنیوی پرداخته شده است.

پایان‌بخش این پژوهش، نتیجه‌گیری و پیشنهادها می‌باشد که در آن نشان داده شده هر چند قرآن کریم سند قانون‌گذاری نبوده و اصولاً به‌طور مستقیم در مقام بیان راهکارهای پیشگیری از جرم به گونه‌ای که امروزه فهمیده می‌شود نیست اما به راحتی می‌توان مبانی محکمی از نوعی پیشگیری مبنی بر انسان صالح و جامعه سالم از آیات متعدد و مفاهیم مختلف قرآنی استخراج و استنباط نمود که سعی گردیده به اقتضای موضوع در عنوان مبحث‌ها و گفتارها منعکس شود. این شیوه پیشگیری قطعاً در یک جامعه اسلامی از کارایی و تأثیر بسیار بالایی در کاهش جرایم و پیشگیری از گرایش مردم به جرم برخوردار است. این نتیجه‌گیری نافی تأثیر نهادهای مشابه پیشگیری از جرم در جوامع غیردینی نبوده بلکه تأثیر برخی مثل نهاد خانواده یا وابستگی‌های مادی و روانی را در پیشگیری از جرم تأیید می‌کند.

پیشگیری مدنظر قرآن نه تنها مغایرتی با انواع شناخته شده پیشگیری ندارد بلکه این انواع با آموزه‌های قرآن قابلیت تطبیق و جمع شدن داشته و با کمک یک‌دیگر سد محکمی در برابر انواع و سوسه‌های بزهکارانه ایجاد می‌نمایند.

مقدمه‌ی چاپ دوم

پس از دفاع از رساله‌ی دکتری خود با عنوان «پیشگیری از جرم در قرآن کریم» در بهمن‌ماه سال ۱۳۸۶، استاد ارجمندم جناب آقای دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی که به مناسبت برگزاری اولین همایش ملی پیشگیری از وقوع جرم در سال ۱۳۸۶ مسئولیت اولیه‌ی کمیته‌ی علمی همایش را عهده‌دار بودند امر فرمودند تا رساله را جهت چاپ در اختیار دست‌اندرکاران محترم همایش قرار دهم. به دلیل ارادات خاص حقیر به ایشان و حقی که بر گردن اینجانب به عنوان شاگرد همیشگی خود دارند، اطاعت امر نموده و با شرایطی که به عرض ایشان رساندم رساله را در اختیار دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا جهت چاپ قرار دادم که در نهایت به صورت داخل سازمانی چاپ و برای فروش در همایش عرضه شد. صرف‌نظر از ایرادات شکلی و ماهوی چاپ که بر خلاف شرایط اعلامی اینجانب بود، زحمت انتشار کتاب در خصوص موضوعی جدید و مطابق با اهداف توسعه‌ای جمهوری اسلامی ایران در بخش علوم انسانی قابل ستایش است.

اعلام اکثر پژوهشگران عرصه‌ی حقوق بر ضرورت انتشار مجدد کتاب به نحوی که در دسترس عموم علاقه‌مندان قرار گیرد، اینجانب را بر آن داشت تا با بررسی و اصلاح و تکمیل، نسبت به چاپ بعدی اقدام نمایم. لیکن به دلیل اهمیت موضوع این امر مستلزم زمان زیادی بوده، از طرفی به دلیل ضرورت پاسخ سریع به رفع نیاز پژوهشگران گرامی، رساله بدون هیچ‌گونه تغییری برای بار دوم به زیور چاپ آراسته می‌شود. امید است به لطف الهی در چاپ بعدی با تکمیل و اضافه نمودن مباحث جدید بر غنای علمی اثر افزوده شود. انشاءالله.

بخش ۱

مفهوم جرم و پیشگیری و ممانی نظری آن‌ها در قرآن کریم

www.ketab.ir

قرآن به عنوان یک کتاب مقدس، برنامه‌هایی برای سعادت انسان دارد و در همین راستا انسان را در بالاترین جایگاه قرار می‌دهد. و به جهت همین نگرش برنامه‌هایی ارائه می‌دهد که انسان به جرم و انحراف فکر نکند مبادرت به ارتکاب ننماید و اگر بر اثر غفلت یا وسوسه‌های شیطان منحرف شد توبه نماید و از خدا طلب عفو کند. برای رسیدن به چنین هدفی مبانی را مطرح می‌نماید، راه سعادت را نشان می‌دهد، عوامل انحراف و موانع رشد را تبیین می‌کند بخش اول این پژوهش اختصاص به بررسی این موضوعات دارد.

www.ketab.ir